

УДОСКОНАЛЕННЯ РИНКУ ХІМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

У структурі хімічної промисловості важливе місце належить виробництву основної хімічної продукції, яка виготовляє продукти неорганічної хімії та мінеральні добрива. Індекс промислового виробництва у виробництві основної хімічної продукції за період 2011–2014 рр. виявив низхідну тенденцію (у 2011 р. він становив 130,8% до попереднього року, в той час як у 2013–2014 рр. індекс промислового виробництва не перевищував 80%). Тільки у 2016 р. виробництво основної хімічної продукції зросло – до 103,6% відносно попереднього періоду (рис.1).

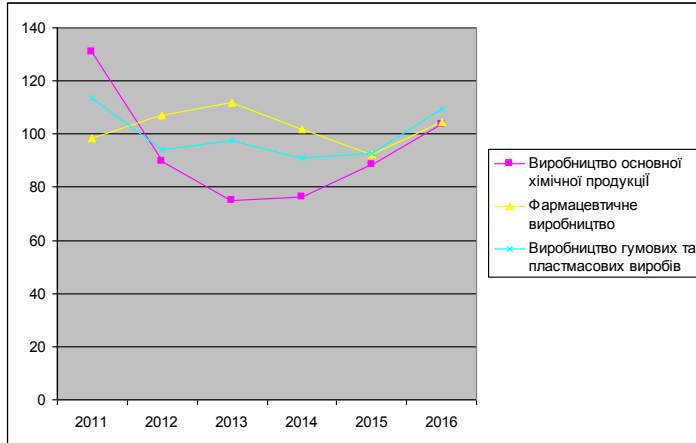

Рис.1. Індеси промислової продукції хімічного комплексу, у % до попереднього року

Вітчизняна хімічна промисловість із радянських часів була найбільш експортоорієнтованою галуззю – частка експорту хімічних продуктів у товарній структурі експорту ще на початку 2000-х років складала 12–13%, проте за період 2005–2015 рр. вона знизилась до 6–8%. Протягом 2014–2015 рр. відбулися негативні зміни та стрімке падіння експортно-імпортних операцій. Лише дві з товарних позицій основної хімії у 2015 р. показали позитивну динаміку – продукти неорганічної хімії та мінеральні добрива, причому, незважаючи ні на девальвацію національної валюти, ні на суттєвий приріст імпорту цих товарів у зазначеному періоді. У 2016 р. частка продукції хімічної промисловості у загальному обсязі експорту товарів вже становила 5%, і це при падінні фізичних обсягів експорту на 59% від рівня 2013 р., або на 46% – від рівня 2014 р. Частка продукції хімічної промисловості у загальному обсязі імпорту у 2016 р. зросла до 21%. Обсяги імпорту хімічної продукції у 2016 р. практично перевищили обсяги внутрішнього виробництва майже вдвічі (у 1,87 раза) та обсяги експорту продукції - у 4,3 раза.

Хімічна промисловість протягом тривалого часу підтримувала свою експортну орієнтацію мінеральними добривами, аміаком та аміачною селітрою. Однак сьогодні на традиційних для України галузевих експортних ринках відбуваються зміни: спостерігається поступове звуження ринків збуту аміачної селітри через значну кількість тарифних і нетарифних обмежень на ринках як розвинених країн, так і тих, що розвиваються; змінюється також структура ринку мінеральних добрив через зниження експорту азотних добрив та зростання експорту карбаміду. В останні роки перевиробництво добрив у світі і сильна конкуренція суттєво здешевила добрива. А зростання цін на природний газ для вітчизняних товаровиробників значно знизило їх рентабельність як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Кон'юнктура світових ринків азотних добрив зараз залишається несприятливою, світові ціни на азотні добрива стрімко падали протягом 2015–2016 рр., що ознаменувалися для українських виробників значними фінансовими втратами. Далося взяти не тільки різке падіння цін на кінцеву продукцію на світовому ринку, а й вирівнювання цін на газ на внутрішньому ринку. На розвиток підгалузі впливає також підвищення залізничних тарифів на вантажоперевезення та тарифів на експедирування вантажів.

У структурі експорту хімічної продукції значну частку складає сировинна продукція первинного переділу (метанол, каучук синтетичний, добрива). Товарна номенклатура та асортимент імпортованої продукції хімії є значно ширшими і представлені, головним чином, продукцією з високою доданою вартістю (ЛФМ, пластмаси та вироби з них, каучукові та гумові вироби, фармацевтична продукція тощо).

Імпортозалежність спостерігається по усьому спектру комплексних добрив, по цих видах продукції українські товаровиробники є неконкурентоздатними. Зокрема, залежність від імпорту російських азотних та особливо комплексних добрив у 2016 р. сягнула небезпечних масштабів і набуває характеру монополії на українському ринку – з РФ їх надійшло 78,1% (80,6% за вартістю), лівова частка інших — із Білорусі. У 2017 році обсяг імпорту азотних добрив зріс на 40,5% та майже удвічі збільшилися поставки фосфатних. На протидію цьому імпорту калійних добрив знизився на 37,2%. Щоб обмежити поставки російської продукції, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (МЕРТ) ввело санкції відносно ряду підприємств групи «Єврохім» та інших російських постачальників щодо заборони постачання мінеральних добрив (відповідне рішення закріплене наказом МЕРТ №1383 від 19 вересня 2017 р.). За даними 2017 року, частка імпорту азотних мінеральних добрив з Російської Федерації скоротилася (з 78% до 52%).

Істотно змінюється географія ринків збуту продукції. За нинішньої собівартості виробництва українським компаніям нелегко конкурувати з виробниками з інших країн навіть на своїх традиційних ринках збуту, таких як Близький Схід і Африка. Українським виробникам азотних добрив на світовому ринку доводиться конкурувати

переважно з постачальниками з країн із надлишковим внутрішнім видобутком газу й відповідно низькими цінами на нього. Водночас вони продовжують працювати над зміцненням ринкової частки на високомаржинальних ринках (Західна Європа).

Суттєві втрати на зовнішніх ринках змусили українських виробників переорієнтуватися на вітчизняних аграріїв, проте й на внутрішньому ринку ситуація для них ускладнюється. Незважаючи на попит і цінове зростання на аміак та аміачну селітру, постачання деяких видів азотних добрив, зокрема аміачної селітри, на внутрішній ринок стримується особливостями вітчизняного оподаткування. Крім того, споживання мінеральних добрив вітчизняними агропідприємствами є відносно низьким через їх високу вартість, в той час як російські хімзаводи продають Україні добрива за значно нижчими цінами, витісняючи з внутрішнього ринку українських виробників.

Отже, ключовими викликами для розвитку ринку основної хімічної продукції в Україні є:

- низька інвестиційна активність підприємств у зв'язку зі складною економічною та політичною ситуацією;
- згортання виробництва на відчужених та прилеглих до них територіях;
- погіршення кон'юнктури світового ринку в умовах жорсткої конкуренції з країнами, що мають дешеву вугледобувну сировину (посилення конкуренції на світовому ринку хімічної промисловості у зв'язку з виходом країн Азії на лідируючі позиції за обсягами виробництва продукції);

- профіцит потужностей з виробництва добрив у світі;
- обмеження доступу української продукції на окремі зовнішні ринки країн СНД;
- високі ціни на сировину (газ) та електроенергію; збитковість при ціні газу понад 300 дол. США за 1 тис. куб.

м;

- зростання залізничних тарифів на вантажоперевезення; дефіцит рухомого складу для перевозки вантажів;
- низька доступність фінансових ресурсів і високе податкове навантаження на підприємства галузі;
- недостатній розвиток системи стандартів і контролю якості хімічної продукції;
- низька платоспроможність вітчизняних споживачів.

Позитивні зміни на українському ринку добрив та продукції основної хімії можуть відбутися завдяки:

- запровадженню заходів для відродження власної сировинної бази, зокрема, розроблення технологій газифікації бурого вугілля українських родовищ для виробництва синтез-газу в промислових масштабах, розробка технологій одержання фосфоровмісних добрив;

- організації виробництва нової продукції комплексної, поглибленої переробки сировинних ресурсів і продуктів органічного синтезу; створення виробництв, що випускають високотехнологічну наукомістку продукцію, освоєння виробництва нових комплексних добрив пролонгованої дії та збагачених життєво необхідними мікроелементами, комплексних добрив із заданими наперед властивостями;

- підвищенню конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках шляхом модернізації діючих підприємств;

- повній гармонізації національного технічного законодавства з європейським у сфері обігу добрив;
- диверсифікації поставок комплексних добрив в Україну (з Китаю, країн Близького Сходу, США тощо);
- введенню мораторію на підвищення тарифів на вантажні залізничні перевезення;
- розробці та реалізації нової стратегії розвитку хімічної промисловості до 2030 року;

- нарощуванню українського видобутку природного газу задля здешевлення сировини і, як наслідок, зменшення заборонних заходів, що створюють штучні преференції окремим виробникам і проблеми споживачам хімічної продукції.